

Ignacy Dec

"Filozofia w szkołach jezuickich w Polsce w XVI wieku", Roman Darowski, Kraków 1994 : [recenzja]

Wrocławski Przegląd Teologiczny 3/1, 121-123

1995

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Kopiec, a ks. Tadeusz Fitych ukazuje herb rodziny Lancellottich oraz jej przedstawiciela Giovanniego Battisty, który był trzydziestym pierwszym nuncjuszem papieskim w Polsce w latach 1622-1627. Ojciec Marian Kanior OSB prezentuje nam Wydział Teologiczny Uniwersytetu Jagiellońskiego w Rzeczypospolitej Krakowskiej (1815-1846). Ks. Jan Związek opisuje akta biskupa Karola Skórkowskiego w Archiwum Kurii Metropolitalnej w Krakowie, a ks. Kazimierz Śmigiel przedstawia działalność arcybiskupa Floriana Stablewskiego na rzecz pacierza szkolnego i nauczania religii w języku polskim w latach 1901-1902 (strajk wrzesiński). Nominacją biskupa Józefa Sebastiana Pelczara na biskupa przemyskiego obrządku łacińskiego w 1900 r. zajmuje się ks. Bolesław Kumor. Karmelitanki bose w Poznaniu w latach 1867-1875 – to temat artykułu o. Czesława Gila, karmelity bosego. Ks. Bernard Kołodziej TChr pisze o początkach duszpasterstwa polonijnego w Ameryce Łacińskiej do 1939 r.; ks. Henryk Borcz omawia Akcję Katolicką w diecezji przemyskiej obrządku łacińskiego. „Narodowym wyznaniem wiary” ks. prof. M. Banaszak nazwał Pierwszy Krajowy Kongres Eucharystyczny w Polsce, który odbył się w Poznaniu w dniach 26-29 czerwca 1930 roku, „od czwartku do niedzieli włącznie” (s. 287). Próbę oceny tego problemu w świetle ówczesnej prasy podejmuje ks. Edward Nawrot. Ks. Marek T. Zahajkiewicz zajmuje się specyfiką katolicyzmu kresowego. Jest to refleksja historyczna o religijności na Kresach południowo-wschodnich w dawnej Rzeczypospolitej Polskiej. Na zakończenie ks. bp Stanisław Napierała przedstawia zadania Kościoła w Polsce w dziedzinie działalności uczelni kościelnych i katolickich w świetle ustawodawstwa kościelnego i cywilnego.

Należy przyłączyć się do serdecznych życzeń składanych przez Redakcję „Saeculum Christianum” Dostojnemu Jubilatowi i wyrazić radość z jego dalszej twórczej pracy.

Jan Dąbrowski

Roman Darowski SJ, *Filozofia w szkołach jezuickich w Polsce w XVI wieku*, Kraków 1994, ss. 447.

W polskiej bibliografii filozoficznej ciągle za mało jest prac monograficznych dotyczących dziejów filozofii w Polsce. W dalszym ciągu sporo jest jeszcze tematów dotąd nie tkniętych przez historyków, mimo iż w wielu przypadkach istnieje do tego rodzaju badań obszerna baza źródłowa. Dlatego też z wielkim zadowoleniem należy witać każdą nową monografię, przybliżającą dzieje naszej rodzimej filozofii. Bardzo cennym przyczynkiem w tej dziedzinie jest sygnalizowana tu monografia ks. Romana Darowskiego, profesora Fakultetu Filozoficznego Towarzystwa Jezusowego w Krakowie. Praca przedstawia problematykę związaną z nauczaniem filozofii w szkołach jezuickich w Polsce w XVI wieku. Swoją monografię podzielił autor na dwie główne części. W pierwszej przedstawił teoretyczną stronę zagadnienia, a więc

jezuickie przepisy ogólne i lokalne dotyczące filozofii i jej nauczania, obowiązujące w szkołach jezuickich na terenie Polski i Litwy. Autor w tej części starał się wykazać, że uczelnie jezuickie w Polsce opierały swą działalność na przepisach ogólnych, dotyczących wszystkich szkół prowadzonych przez zakon, oraz na pewnych szczegółowych instrukcjach, wydanych dla określonego terytorium lub dla pojedynczych kolegiów. W przypadku Polski tych ostatnich było niewiele, a filozofia została w nich uwzględniona tylko w małym zakresie.

W drugiej części monografii autor przedstawia faktyczny stan nauczania filozofii. Prezentuje tu w czterech kolejnych rozdziałach cztery główne, istniejące i działające wówczas ośrodki: kolegium wileńskie, przekształcone w roku 1579 na Akademię, oraz kolegiach w Poznaniu, Braniewie i Kaliszu. W miastach tych istniały w XVI w. odrębne i samoistne, publiczne kursy filozofii. Najbardziej prężny w dziedzinie filozofii był ośrodek wileński i poznański, dlatego też im autor poświęcił najwięcej miejsca. W obrębie każdego z ośrodków autor prezentuje poszczególnych wykładowców w kolejności chronologicznej ich pracy dydaktycznej. Jeśli któryś z nich wykładał w dwóch kolegiach, wówczas cała jego działalność została omówiona w kontekście tego kolegium, w którym pracował wcześniej. Przy poszczególnych wykładowcach filozofii autor przedstawia trzy główne grupy zagadnień: ich biografie, wykaz ich spuścizny filozoficznej drukowanej i rękopiśmiennej oraz ocenę ich poglądów filozoficznych na podstawie tej właśnie spuścizny.

Według niniejszego kryterium zostali omówieni następujący wykładowcy filozofii: w kolegium w Braniewie – Ryszard Singleton, Jan Gerardinus i Stanisław Radzimski; w kolegium w Wilnie, a potem w Akademii Wileńskiej – Jan Hay, Piotr Viana, Leonard Kraker, Marcin Śmigielski, Michał Ortiz, Jakub Ortiz, Hieronim Stefanowski i Andrzej Nowak; w kolegium w Poznaniu – Fabrycy Pallavicini, Jan Klein, Jakub Ortiz, Hieronim Stefanowski i Mateusz Bembus; w kolegium w Kaliszu – Wojciech Rościszewski.

Oto ważniejsze wnioski, do których doszedł autor monografii:

a) Filozofia wykładana w szkołach jezuickich pod koniec XVI wieku była w zasadzie filozofią Arystotelesa, dopełnioną głównie św. Tomaszem z Akwinu i przedstawicielami tzw. „drugiej scholastyki” (szczególnie filozofią Franciszka Suareza).

b) Najbardziej spójną i zwartą dyscypliną filozoficzną w tym czasie była metafizyka. Dopiero pod koniec badanego okresu uległa stopniowemu ograniczeniu na korzyść filozofii przyrody.

c) Pod względem formy wykłady szesnastowieczne z filozofii miały charakter komentarzy do dzieł Arystotelesa. Z czasem zostały dopełniane, a nawet zastępowane przez pisma Suareza.

Podsumowując należy stwierdzić, iż sygnalizowana monografia ks. R. Darowskiego stanowi poważny przyczynek do badań nad dziejami polskiej filozofii. Przybliży obraz nauczania filozofii w drugiej połowie XVI wieku w szkołach jezuickich w Polsce. W dotychczasowych badaniach, gdy idzie o przedstawiony w niej okres, jest to praca pionierska. Autor włożył w jej napisanie ogromny trud. Musiał bowiem przebadać niesłychanie dużą ilość źródeł, zarówno rękopiśmien-

nych, jak i drukowanych. Rozważania swoje udokumentował licznymi przypisami, zamieścił bogatą bibliografię: źródeł rękopiśmiennych, drukowanych oraz opracowań. Dołączył cztery cenne aneksy, a w nich bardzo cenny dla mniej wtajemniczonych w terminologię filozoficzną – słownik wyrażeń łacińsko-polski i polsko-łaciński. Autorowi należą się za to dzieło duże słowa uznania i serdeczne gratulacje. Trzeba wyrazić życzenie, aby autor zdołał w podobnym stylu przybliżyć filozofię jezuitów w Polsce i na Litwie w następnych wiekach.

ks. Ignacy Dec

Ks. Stanisław Kowalczyk, *Człowiek a społeczność. Zarys filozofii społecznej*, Lublin 1994, ss. 324

Do niedawna brakowało w naszym kraju syntetycznych prac z zakresu filozofii społecznej. Pisano chętniej monografie i opracowania syntetyczne z dziedziny antropologii filozoficznej. Wydaje się, że te pierwsze prace z dziedziny filozofii człowieka uutorowały drogę dla refleksji filozoficznej nad społecznością. Innym znaczącym bodźcem do zainteresowania się problematyką filozofii społeczności jest fakt wielkich zmian społecznych, jakie w ostatnich dziesiątkach lat dokonały się w Kościele i świecie. Jedną z pierwszych syntetycznych prac dotyczących natury i struktury bytu społecznego była *Filozofia społeczna* ks. Józefa Majki (Warszawa 1982). Stanowi ona trzeci tom serii „Chrześcijańska myśl społeczna”. Po ukazaniu się tego tomu wydawało się, że nie tak szybko odważy się ktoś napisać tego typu pracę z dziedziny filozofii społecznej. A jednak na terenie chrześcijańskiej myśli społecznej nastąpiło zaskoczenie. W roku 1994 w środowisku Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego pojawiła się praca ks. Stanisława Kowalczyka *Człowiek a społeczność*. Jej autor nie jest *ex professo* przedstawicielem nauk społecznych. Znany jest przede wszystkim jako myśliciel, zajmujący się od lat filozofią Boga i filozofią człowieka. Skoro podjął się tak trudnego zadania, to – wydaje się – wynikało to z racji pełnienia przez niego funkcji dziekana Wydziału Nauk Społecznych na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim. Ogłoszona praca stanowi niewątpliwie istotne dopełnienie jego publikacji książkowych z zakresu filozofii człowieka.

Prezentowana praca ks. Kowalczyka składa się z trzech części. Pierwsza – ma profil historyczny i prezentuje panoramę najważniejszych teorii życia społecznego (ss. 9-105). Są tu ukazane koncepcje przyrodniczo-empiryzujące, teoria kolektywizmu, socjologizm, liberalizm, egzystencjalizm, fenomenologia i nurt humanistyczno-aksjologiczny. Powyższe nurty można by sprowadzić do dwóch podstawowych: indywidualistycznego liberalizmu (kapitalizmu) i totalistycznego kolektywizmu. Pierwszy lansuje nieograniczoną autonomię jednostki, drugi – społeczności.

Część druga, zatytułowana „Osoba ludzka – podstawą życia społecznego”, ma charakter systematyczny i traktuje o podstawach personalizmu społecznego (ss. 107-210). Znajdujemy w niej omówienie następujących problemów: koncepcja osoby,